

میزان شیوع سوءرفتار در دانش آموزان دوره راهنمایی شهرستان خرم آباد

پریا نامداری*

چکیده

هدف: هدف از این پژوهش بررسی میزان شیوع سوءرفتار در دانش آموزان دوره راهنمایی شهرستان خرم آباد و تعیین عوامل مؤثر بر آن بوده است.

روش: ۲۴۰ نفر از دانش آموزان (۱۱۷ دختر و ۱۲۳ پسر) پایه‌های اول، دوم و سوم دوره راهنمایی که به تصادف انتخاب شده بودند در یک پژوهش توصیفی- مقطعی بررسی شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه کودک‌آزاری و بی‌توجهی بود. داده‌ها به کمک روش‌های آماری توصیفی و آزمون آماری^۲ تحلیل گردیدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که بیشترین فراوانی سوءرفتار مربوط به سوءرفتار عاطفی نسبت به فرد مورد بررسی و به ترتیب از سوی پدر، مادر، خواهر و برادر در هر دو گروه پسران و دختران بوده است (۹۱/۶٪). سوءرفتار بدنی در دختران و پسران ۵۸/۲٪ است که بیشتر از سوی والدین و برادر گزارش شده است. سوءرفتار جنسی با فراوانی ۳۸ نفر تنها در دختران (۳۲/۵٪) گزارش شد. همچنین بین وضعیت مالی خانواده، ترتیب تولد، بیماری روانی و اعتیاد افراد خانواده، میزان معاشرت افراد خانواده و سوءرفتار جسمی و عاطفی ارتباط معنی‌دار دیده شد. بین سن والدین و سوءرفتار عاطفی و بدنی و نیز بسین میزان تحصیلات، شغل والدین و سوءرفتار عاطفی ارتباط معنی‌داری دیده نشد.

نتیجه: سوءرفتار با کودکان در خانواده‌ها شایع است و بیشترین میزان سوءرفتار از سوی پدران و مادران اعمال می‌شود.

کلید واژه: سوءرفتار بدنی، روانی، جنسی، دانش آموزان، بی‌توجهی، همه‌گیرشناسی، کودک

مقدمه

کودک‌آزاری یا بدرفتاری با کودکان از دیدگاه روانشناسی رفتاری موجب آزار بدنی کودک می‌گردد و به سلامت او آسیب می‌رساند. کودک‌آزاری تمام

از نظر تاریخی کودک‌آزاری^۱ پیشینه‌ای به قدمت زندگی انسان دارد و در همه فرهنگ‌ها دیده شده است.

* کارشناس ارشد آموزش بهداشت، مربی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی لرستان. لرستان، خرم‌آباد، گلدهشت، دانشکده پزشکی، گروه پزشکی اجتماعی.

اشکال بد رفتاری را شامل می‌شود. سوءاستفاده از کودکان به هر شکل، بهره‌کشی از آنان در هر زمینه و بی‌توجهی^۱ به ایشان به هر صورت کودک آزاری به شمار می‌رود. برپایه آمار سال ۱۳۷۵ شمار کودکان شاغل در ایران ۶۰۰/۰۰۰ نفر برآورد شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۷). بنابر گزارش سازمان جهانی کار ۱۸٪ کودکان ۱۰ تا ۱۴ ساله در کشورهای رو به رشد آسیا کار می‌کنند. همچنین ۴ تا ۸٪ از ۲/۴ میلیارد نفر نیروی کار جهان را کودکان تشکیل می‌دهند (اکبری، ۱۳۷۶).

در سال ۱۹۹۲ در آمریکا نزدیک به ۳ میلیون مورد کودک آزاری و بی‌توجهی گزارش شده است. از هر ۳ تا ۴ دختر، یک نفر تا ۱۸ سالگی مورد آزار جنسی قرار می‌گیرد و از هر ۷ تا ۸ پسر یک نفر چنین سرنوشتی دارد. میزان واقعی رخداد کودک آزاری احتمالاً بیشتر از میزان گزارش شده است، زیرا بسیاری از کودکان که مورد آزار قرار می‌گیرند شناسایی نمی‌شوند و بسیاری نیز در گزارش‌دادن احتیاط می‌کنند (کاپلان^۲ و سادوک^۳، ۱۹۹۵). شیوع کودک آزاری جنسی^۴ در کودکانی که در خانواده‌های بسته و کم‌معاشرت زندگی می‌کنند و پدر الکلی دارند بیشتر دیده می‌شود. در خانواده‌هایی که کودک، پدر ناتنی دارد شیوع آن ۵ برابر بیشتر است (توفیقی، ۱۳۷۴). تعریف آزار عاطفی یکی از دشوارترین تعاریف از شکل‌های آزار است و شامل استفاده بیش از حد تهدیدهای کلامی، ریشخند کردن، عبارت‌های تحقیرآمیز، نکوهش و تهدید علیه شخص خردسال می‌باشد تا جایی که سلامت روانی او به خطر افتد. بی‌توجهی به کودکان از رایج‌ترین نوع سوءرفتار با آنان است و بی‌توجهی به کودکان خیلی بیشتر از سوءرفتار بدنی (جودز^۵ و دیاموند^۶، ۱۹۸۶، به نقل از رشیدی‌فر، ۱۳۷۶) به کودکان آسیب می‌رساند. آمار سال ۱۹۸۸ نشان می‌دهد که ۲ تا ۶٪ کودکان در ایالات متحده به‌طور جدی به‌وسیله تهاجم یا بی‌توجهی والدین آسیب می‌بینند (کمپ^۷ و کمپ، ۱۹۸۸).

کودک آزاری پدیده‌ای آگاهانه است که عوامل چندی در ایجاد آن نقش دارند. برخی از دلایل کودک آزاری در همه جوامع مشترک هستند و برخی به شرایط اقتصادی-اجتماعی هر کشور بستگی دارند. بسیاری از والدین بد رفتار و کودک آزار را جوانان تشکیل می‌دهند. سن متوسط مادران کودک آزار ۲۶ سال و سن این پدران ۳۰ سال می‌باشد (سلجوقی، ۱۳۷۵).

بلسکی^۸ (۱۹۹۳) پس از بررسی ۱۶۰ خانواده کودک آزار دو عامل بیکاری و انزوای اجتماعی را از عوامل مهم کودک آزاری دانسته است. مادران کودک آزار به‌طور معنی‌داری از حمایت اجتماعی کمتری نسبت به مادران عادی برخوردارند (به نقل از همان‌جا) و به‌طور کلی والدین کودک آزار تنها زندگی می‌کنند، جوان و دارای سطح تحصیلات پایین هستند، خود در کودکی آزار دیده‌اند، تحت تأثیر عوامل فشارزای محیطی مانند محیط زندگی پرجمعیت، مشکلات شغلی هستند (هامپتون^۹، گولاتا^{۱۰}، آدامز^{۱۱} و پتر^{۱۲}، ۱۹۹۳).

المر^{۱۳} (۱۹۹۸) در بررسی پیگیر کودکانی که به‌علت کودک آزاری یا آسیب‌های تصادفی بستری بودند فقر را مهمترین عامل تعیین‌کننده سطح عملکرد کودکان دانسته است. عموماً گزارش شده که خانواده‌های کودک آزار و بی‌توجه از تحصیلات کمی برخوردارند (وارنر^{۱۴} و هانسن^{۱۵}، ۱۹۹۴) و متوسط تحصیلات والدین آزارگر ۹ سال گزارش شده است. همچنین المر (۱۹۹۸) دریافت که تفاوت معنی‌دار آماری بین ترتیب تولد و کودک آزاری وجود ندارد. از سوی دیگر با توجه به اینکه در کودکان کم سن، آسیب‌های شدید و

1- neglect	2- Kaplan
3- Sadock	5- sexual child abuse
5- Gudse	6- Diamond
7- Kempe	8- Belsky
9- Hampton	10- Gullata
11- Adams	12- Petter
13- Elmer	14- Warner
15- Hansen	

تهدیدکننده زندگی بیشتر وارد می‌شود، کارکنان بیمارستان‌ها بیشتر آن‌ها را گزارش می‌کنند. بلسکی (۱۹۹۵) دریافت که والدین کودک‌آزار از بیماری‌های روان‌تنی^۱ بیشتری رنج می‌برند، خشم زیادتر و جسارت کمتر نشان می‌دهند (امی^۲، ۱۹۸۳، به نقل از انوشه، ۱۳۷۴). بیشتر احساس تنهایی می‌کنند و آگاهی از کودک‌آزاری را انکار می‌کنند (میلز^۳، ۱۹۸۶، به نقل از همان‌جا).

با توجه به اهمیت بدرفتاری با کودکان از دیدگاه روانشناسی و به منظور افزایش آگاهی از کودک‌آزاری و بی‌توجهی به‌عنوان یک موضوع مهم مربوط به سلامت جامعه، پژوهش حاضر با هدف کلی بررسی میزان شیوع سوءرفتار و عوامل مؤثر بر آن انجام شد.

فرضیه‌های پژوهش عبارت بودند از:

- ۱- سوءرفتار در کودک با سن، میزان تحصیلات و شغل والدین ارتباط دارد ۲- سوءرفتار در کودک با شمار افراد، وضعیت مالی، وجود سابقه بیماری روانی، اعتیاد و میزان رفت‌وآمد و معاشرت خانواده ارتباط دارد ۳- سوءرفتار در کودک با ترتیب تولد ارتباط دارد.

روش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های توصیفی-مقطعی است که به منظور بررسی میزان شیوع سوءرفتار در دانش‌آموزان دوره راهنمایی و عوامل مؤثر بر آن انجام گردیده است. جامعه مورد بررسی در این پژوهش دانش‌آموزان مقطع راهنمایی (پایه‌های اول، دوم و سوم) مدارس راهنمایی (ناحیه ۱ و ۲) شهرستان خرم‌آباد مشغول به تحصیل در سال تحصیلی ۷۸-۷۷ بوده‌اند. روش نمونه‌گیری در این پژوهش نمونه‌گیری خوشه‌ای-تصادفی است. نخست با مراجعه به اداره کل آموزش و پرورش استان لرستان، ۱۰ مدرسه راهنمایی (۵ مدرسه راهنمایی دخترانه و ۵ مدرسه راهنمایی پسرانه) به تصادف از کل مدارس راهنمایی شهر خرم‌آباد انتخاب گردیدند. سپس با مراجعه به

مدارس و انتخاب نمونه‌ها به‌صورت تصادفی پرسش‌نامه‌ها توسط دانش‌آموزان تکمیل شد. پیش از تکمیل پرسش‌نامه‌ها توضیحات یکسانی توسط پژوهشگر به همه آزمودنی‌ها داده شد. محرمانه‌ماندن اطلاعات، عدم لزوم یادداشت نام و نام خانوادگی، هدف کلی پژوهش، معنی برخی اصطلاحات پرسش‌نامه‌ها و موارد غیرمستقیم پرسش‌های مربوط به رفتار جنسی، مورد تأکید قرار گرفت. کل آزمودنی‌های پژوهش ۲۴۰ نفر بودند. ۱۱۷ دختر و ۱۲۳ پسر مورد بررسی از میان ۳۰۳۲۰ دانش‌آموز شهر خرم‌آباد در این مقطع تحصیلی انتخاب شدند. داده‌های گردآوری‌شده به‌کمک روش‌های آماری توصیفی و آزمون آماری خی‌دو تحلیل گردید.

در این پژوهش پرسش‌نامه کودک‌آزاری و بی‌توجهی به‌کار برده شد. پرسش‌نامه برپایه تعاریف کودک‌آزاری و بی‌توجهی با توجه به پژوهش‌های پیشین ساخته شده است (هیبرد^۴، اسپنس^۵، تزنو^۶ و زولینگر^۷، ۱۹۹۲). این پرسش‌نامه در سال ۱۳۷۰ در دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر تهران و در سال ۱۳۷۶ در دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهرستان اهر به‌کار گرفته شده است (رشیدی‌فر، ۱۳۷۶). با توجه به گروه سنی آزمودنی‌های پژوهش حاضر (دانش‌آموزان دوره راهنمایی) تغییراتی در سؤالات داده شد و چند پرسش مربوط به عوامل ایجادکننده سوءرفتار نیز افزوده شد. پرسش‌نامه دارای ۱۹ پرسش مربوط به اطلاعات جمعیت‌شناختی و عوامل مؤثر بر سوءرفتار و ۲۷ پرسش مربوط به سوءرفتار بدنی، عاطفی و جنسی است. برای بررسی پایایی پرسش‌نامه به‌طور تصادفی دو مدرسه دخترانه و پسرانه انتخاب و به فاصله دو هفته ۳۰ پرسش‌نامه توسط دانش‌آموزان تکمیل و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به ضریب همبستگی به دست آمده بیش از ۷۰٪ سؤالات مناسب

1- psychosomatic
3- Milles
5- Spence
7- Zollinger

2- Emy
4- Hibburd
6- Tzenu

تشخیص داده شد. بررسی‌های اولیه نشان داد که نزدیک به ۳۰٪ دانش‌آموزان دوره راهنمایی دارای سوءرفتار از سوی اطرافیان می‌باشند (بلسکی، ۱۹۹۵؛ وارنر، ۱۹۹۴) از این رو نمونه‌ای به حجم ۲۴۰ نفر مناسب تشخیص داده شد.

یافته‌ها

از ۱۱۷ دانش‌آموز دختر و ۱۲۳ دانش‌آموز پسر بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۱۴-۱۳ سال (۶۸/۴٪) و کمترین فراوانی مربوط به گروه سنی بیشتر از ۱۶ سال (۳۶/۸٪) است. ۶۹/۹٪ پدران و ۹۴٪ مادران دارای سن کمتر از ۴۹ سال بوده‌اند. ۵۷/۳٪ پدران بی‌سواد و دارای تحصیلات ابتدایی، ۲۷/۶٪ دبیرستان و دانشگاهی و میزان تحصیلات ۷۰/۷٪ مادران بی‌سواد و

تحصیلات ابتدایی، ۱۴/۴٪ دبیرستان و دانشگاهی بوده است. ۳۶/۶٪ پدران شغل آزاد، ۳۲/۳٪ کارگر و ۲۶/۷٪ کارمند بوده‌اند. همچنین ۸۸/۶٪ مادران خانه‌دار و ۱۱/۴٪ شاغل بوده‌اند. ۲۴/۲٪ آزمودنی‌ها وضع مالی خانواده را بد و یا بسیار بد، ۳۱/۷٪ وضع مالی خانواده را خوب و بسیار خوب و ۴۴/۲٪ وضعیت مالی خانواده را متوسط گزارش کرده‌اند. شمار اعضای خانواده ۱۶/۷٪ افراد مورد بررسی کمتر از ۵ نفر و ۸۳/۴٪ بیشتر از ۵ نفر است. آزمودنی‌های پژوهش در زمینه رتبه تولد (۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و بالاتر) تفاوت ناچیز با یکدیگر داشته‌اند. بیشترین سوءرفتار عاطفی در پاسخ به سؤال «سرم داد می‌زند و دعوا می‌کند» از سوی والدین گزارش شده که در پسران ۹۰/۸٪ و در دختران ۸۵/۲٪ است (جدول ۱).

جدول ۱- توزیع فراوانی مطلق و نسبی آزمودنی‌های پژوهش در پاسخ به پرسش «اگر آنطور که مورد انتظار است رفتار نکنی، با تو چکار می‌کنند؟» برحسب جنس و افراد آزاردهنده

وضعیت پرسش‌ها	پسر			دختر				
	هیچکدام تعداد(٪)	سرم دادمی‌زند ودعوایمی‌کند تعداد(٪)	فحش تعداد(٪)	کتک تعداد(٪)	هیچکدام تعداد(٪)	سرم دادمی‌زند ودعوایمی‌کند تعداد(٪)	فحش تعداد(٪)	کتک تعداد(٪)
پدرت	۲۶(۲۱/۷)	۵۵(۴۵/۸)	۹(۷/۵)	۳۰(۲۵)	۴۹(۴۵/۴)	۵۰(۴۶/۳)	۲(۱/۹)	۷(۶/۵)
مادرت	۲۶(۲۱/۷)	۵۴(۴۵)	۱۳(۱۰/۸)	۲۷(۲۲/۵)	۴۹(۴۵/۴)	۴۲(۳۸/۹)	۶(۵/۶)	۱۱(۱۰/۲)
برادرت	۲۹(۲۴/۲)	۳۴(۲۸/۳)	۱۱(۹/۲)	۴۶(۳۸/۳)	۳۳(۲۷/۲)	۲۴(۲۰/۲)	۷(۶/۵)	۲۴(۲۲/۲)
خواهرت	۵۵(۴۵/۸)	۴۵(۳۷/۵)	۱۱(۹/۲)	۹(۷/۵)	۵۷(۵۲/۸)	۳۶(۳۳/۳)	۴(۳/۷)	۱۱(۱۰/۲)
فرددیگر	۸۶(۷۱/۷)	۱۱(۹/۲)	۱۱(۹/۲)	۱۲(۱۰)	۸۸(۸۱/۵)	۶(۵/۶)	۱۳(۱۲)	۰(۰)

بیشترین سوءرفتار بدنی در پسران (۴۷/۵٪) از سوی والدین و در دختران (۲۲/۲٪) از سوی برادر گزارش شد که از این میان (۳۷/۹٪) در اثر «کتک خوردن» دچار آسیب شده‌اند. (۱۹/۶٪) کودکان همراه با تحصیل کار می‌کنند. پژوهش حاضر سوءرفتار جنسی را با فراوانی ۳۸ نفر (۳۲/۵٪ دختران) بیشتر از سوی پدر، برادر، دوست و همکلاسی و تنها در دختران نشان داد. آزمون‌های آماری بین میزان تحصیلات والدین با سوءرفتار بدنی ارتباط معنی‌دار نشان داد. (P<۰/۰۱) ولی بین میزان تحصیلات والدین با رفتار عاطفی ارتباط معنی‌دار دیده نشد. بین شغل پدر (P<۰/۰۰۱) و شغل مادر (P<۰/۰۱) و سوءرفتار بدنی ارتباط معنی‌دار دیده شد. بین وضعیت مالی خانواده و سوءرفتار بدنی و عاطفی نیز ارتباط معنی‌دار وجود داشت (P<۰/۰۰۱ و P<۰/۰۱)

همچنین بین شمار اعضای خانواده و سوءرفتار بدنی و عاطفی (P<۰/۰۱ و P<۰/۰۵) و بین ترتیب تولد با تجربه بدرفتاری و بین اعتیاد و بیماری روانی افراد خانواده با سوءرفتار بدنی و عاطفی (P<۰/۰۰۱ و P<۰/۰۱) و خانواده با سوءرفتار بدنی و عاطفی ارتباط معنی‌دار دیده شد (P<۰/۰۰۱). ارتباط ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آزمودنی‌های پژوهش با میزان سوءرفتار بدنی در جدول‌های ۲ و ۳ و ارتباط ویژگی‌های یادشده با سوءرفتار عاطفی در جدول ۴ ارائه گردیده است. یافته‌های این بررسی نشان داد که پدر بیشترین درصد اعتیاد (۶۵/۴٪) و برادر بیشترین درصد بیماری روانی (۳۵/۳٪) در خانواده‌ها را داشته‌اند.

جدول ۲- رابطه سوءرفتار بدنی با میزان تحصیلات پدران و مادران و شغل آن‌ها در کل آزمودنی‌های پژوهش

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خانواده	سوءرفتار جسمی				گزارش نشده تعداد(٪)	کم تعداد(٪)	زیاد تعداد(٪)	جمع تعداد(٪)	نتیجه آزمون
	بیسواد و کم سواد	دبیرستان و بالاتر	جمع	بیسواد و کم سواد					
تحصیلات پدر	بیسواد و کم سواد	دبیرستان و بالاتر	جمع	۳۴/۵۵۸ (۳۴/۵)	۵۳/۶۹۰ (۵۳/۶)	۱۱/۹۲۰ (۱۱/۹)	۱۰۰/۱۶۸ (۱۰۰)	$\chi^2=13/71$ P<۰/۰۱ df=۲	
	بیسواد و کم سواد	دبیرستان و بالاتر	جمع	۶۰/۳۳۹ (۶۰/۳)	۳۴/۲۲ (۳۴/۲)	۴/۳ (۴/۷)	۱۰۰/۳۶۴ (۱۰۰)		
	بیسواد و کم سواد	دبیرستان و بالاتر	جمع	۴۱/۸۹۷ (۴۱/۸)	۴۸/۳۱۱۲ (۴۸/۳)	۹/۲۳ (۹/۲)	۱۰۰/۲۳۲ (۱۰۰)		
تحصیلات مادر	بیسواد و کم سواد	دبیرستان و بالاتر	جمع	۳۷/۶۷۶ (۳۷/۶)	۵۰/۹۱۰۳ (۵۰/۹)	۱۱/۴۲۳ (۱۱/۴)	۱۰۰/۲۰۲ (۱۰۰)	$\chi^2=9/57$ P<۰/۰۱ df=۱	
	بیسواد و کم سواد	دبیرستان و بالاتر	جمع	۶۷/۲۳ (۶۷/۲)	۳۲/۱۱ (۳۲/۱)	۰ (۰)	۱۰۰/۳۴ (۱۰۰)		
	بیسواد و کم سواد	دبیرستان و بالاتر	جمع	۴۱/۹۹۹ (۴۱/۹)	۴۸/۱۱۴ (۴۸/۱)	۹/۲۳ (۹/۲)	۱۰۰/۲۳۶ (۱۰۰)		
شغل پدر	آزاد	کارگر و بیکار	کارمند	۴۴/۸۳۹ (۴۴/۸)	۴۰/۴۰ (۴۰/۴)	۸/۹۲ (۸/۹)	۱۰۰/۸۷ (۱۰۰)	$\chi^2=21/71$ P<۰/۰۰۱ df=۲	
	آزاد	کارگر و بیکار	کارمند	۲۳/۵۲۰ (۲۳/۵)	۶۱/۲۵۲ (۶۱/۲)	۱۳/۱۰۳ (۱۳/۱)	۱۰۰/۸۵ (۱۰۰)		
	آزاد	کارگر و بیکار	کارمند	۶۱/۲۳۸ (۶۱/۲)	۳۲/۲۰ (۳۲/۲)	۴/۴ (۴/۴)	۱۰۰/۶۲ (۱۰۰)		
شغل مادر	آزاد	کارگر و بیکار	کارمند	۴۲/۷۱۰۰ (۴۲/۷)	۴۷/۹۱۱۲ (۴۷/۹)	۳۶/۱۰۳ (۳۶/۱)	۱۰۰/۲۳۴ (۱۰۰)	$\chi^2=6/55$ P<۰/۰۱ df=۱	
	آزاد	کارگر و بیکار	کارمند	۳۸/۸۸۱ (۳۸/۸)	۵۰/۷۱۰۶ (۵۰/۷)	۲۲/۱۰۵ (۲۲/۱)	۱۰۰/۲۰۹ (۱۰۰)		
	آزاد	کارگر و بیکار	کارمند	۲۶/۷۱۸ (۲۶/۷)	۲۹/۶۸ (۲۹/۶)	۱ (۳/۷)	۱۰۰/۲۷ (۱۰۰)		
جمع	جمع	جمع	۴۱/۹۹۹ (۴۱/۹)	۴۸/۳۱۱۲ (۴۸/۳)	۲۳/۹۸ (۲۳/۹)	۱۰۰/۲۳۶ (۱۰۰)			

جدول ۳- رابطه سوء رفتار بدنی با وضعیت مالی، شمار اعضای خانواده، رتبه تولد، بیماری روانی افراد خانواده، اعتیاد افراد خانواده، معاشرت و رفقت و آمد خانواده در کل افراد مورد پژوهش

نتیجه آزمون	سوء رفتار جسمی				ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خانواده
	جمع	زیاد	کم	گزارش نشده	
$\chi^2=28/86$ $P<0/001$ $df=2$	تعداد(%) (100)76	تعداد(%) (3/9)3	تعداد(%) (32/9)25	تعداد(%) (63/2)48	وضعیت مالی
	(100)106	(7/6)8	(52/8)56	(39/6)42	خوب
	(100)58	(22/4)13	(60/3)35	(17/3)10	متوسط
	(100)240	(10)24	(48/3)116	(41/7)100	بد
$\chi^2=7$ $P<0/03$ $df=2$	تعداد(%) (100)98	تعداد(%) (6/1)6	تعداد(%) (42/9)42	تعداد(%) (51)50	شمار اعضای خانواده
	(100)142	(12/6)18	(52/1)74	(35/3)50	کمتر از 6
	(100)240	(10)24	(48/3)116	(41/7)100	بیشتر از 6
$\chi^2=10/10$ $P<0/01$ $df=2$	تعداد(%) (100)129	تعداد(%) (4/7)6	تعداد(%) (48)62	تعداد(%) (47/3)61	رتبه تولد
	(100)111	(16/3)18	(48/6)54	(35/1)39	کمتر از 3
	(100)240	(10)24	(48/3)116	(41/7)100	بیشتر از 3
$\chi^2=8/79$ $P<0/01$ $df=2$	تعداد(%) (100)51	تعداد(%) (13/7)7	تعداد(%) (62/7)32	تعداد(%) (23/5)12	بیماری روانی
	(100)189	(9)17	(44/4)84	(46/6)88	بلی
	(100)240	(10)24	(48/3)116	(41)100	خیر
$\chi^2=25/13$ $P<0/01$ $df=2$	تعداد(%) (100)26	تعداد(%) (11/5)3	تعداد(%) (76/9)20	تعداد(%) (11/6)3	اعتیاد افراد
	(100)214	(9/8)21	(21/5)96	(45/3)97	بلی
	(100)240	(10)24	(48/3)116	(41/7)100	خیر
$\chi^2=42/47$ $P<0/001$ $df=2$	تعداد(%) (100)146	تعداد(%) (6/2)9	تعداد(%) (35/6)52	تعداد(%) (58/2)85	معاشرت افراد خانواده
	(100)94	(15/9)15	(68/2)64	(15/9)15	بلی
	(100)240	(10)24	(48/3)116	(41/7)100	کم
					جمع

جدول ۴- رابطه سوء رفتار عاطفی با وضعیت مالی خانواده، شمار اعضای خانوار، رتبه تولد، بیماری روانی افراد خانواده، اعتیاد افراد خانواده، میزان معاشرت و رفقت و آمد خانواده در کل افراد مورد بررسی

نتیجه آزمون	سوء رفتار عاطفی				ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خانواده
	جمع	زیاد	کم	گزارش نشده	
$\chi^2=1/23$ $P<0/05$ $df=2$	تعداد(%) (100)98	تعداد(%) (28/6)28	تعداد(%) (61/2)60	تعداد(%) (10/2)10	شمار اعضای خانواده
	(100)142	(44/4)63	(48/6)69	(7)10	کمتر از 6
	(100)240	(37/9)91	(53/7)129	(8/33)20	بیشتر از 6
$\chi^2=11/93$ $P<0/01$ $df=2$	تعداد(%) (100)129	تعداد(%) (27/9)36	تعداد(%) (62/8)81	تعداد(%) (9/3)12	رتبه تولد
	(100)111	(49/5)55	(43/2)48	(7/2)8	کمتر از 3
	(100)240	(37/9)91	(53/7)129	(8/33)20	بیشتر از 3
$\chi^2=7/83$ $P<0/05$ $df=2$	تعداد(%) (100)76	تعداد(%) (27/6)21	تعداد(%) (59/2)45	تعداد(%) (13/15)10	وضعیت مالی
	(100)106	(35/8)38	(54/7)58	(9/43)10	خوب
	(100)58	(55/2)32	(44/8)26	(0)0	متوسط
	(100)240	(37/9)91	(53/7)129	(8/33)20	بد
$\chi^2=11/23$ $P<0/01$ $df=2$	تعداد(%) (100)51	تعداد(%) (54/9)28	تعداد(%) (45/1)23	تعداد(%) (0)0	بیماری روانی
	(100)189	(33/3)63	(56/1)106	(10/6)20	بلی
	(100)240	(37/9)91	(53/7)129	(8/33)20	خیر
$\chi^2=15/84$ $P<0/001$ $df=2$	تعداد(%) (100)26	تعداد(%) (73/1)19	تعداد(%) (27/9)7	تعداد(%) (0)0	اعتیاد افراد
	(100)214	(33/6)72	(57)122	(9/34)20	بلی
	(100)240	(37/9)91	(53/7)129	(8/33)20	خیر
$\chi^2=27/30$ $P<0/001$ $df=2$	تعداد(%) (100)146	تعداد(%) (26)38	تعداد(%) (60/1)89	تعداد(%) (13)19	معاشرت افراد خانواده
	(100)94	(56/4)53	(42/5)40	(1)1	بلی
	(100)240	(37/9)91	(53/7)129	(8/33)20	کم
					جمع

با توجه به هدف کلی پژوهش حاضر، درصد سوءرفتار در خانواده‌های ایرانی بالا است، که بیشتر از سوی والدین می‌باشد. در پسران، پدر و مادر و در دختران پدر، مادر و برادر بیشترین سوءرفتار را نسبت به کودکان داشته‌اند. این یافته‌های پژوهش حاضر با سایر پژوهش‌های انجام شده هم‌خوانی دارد (رشیدی‌فر، ۱۳۷۶، مرکز ملی بهداشت روانی^۱ آمریکا، ۱۹۹۷).

باید توجه داشت که همه بررسی‌های انجام شده در درجه نخست به ارزیابی بدر رفتاری مادر با کودکان پرداخته‌اند. این امر شاید به این جهت باشد که مادران در بیشتر مواقع از کودکان خویش نگهداری می‌کنند، بنابراین موضوع پژوهش‌های بیشتری قرار گرفته‌اند. این بررسی نشان داد که عوامل چندی بر سوء رفتار نسبت به کودکان تأثیر دارد. یکی از این عوامل سن والدین می‌باشد. بررسی‌هایی که در این زمینه صورت گرفته نشان می‌دهد که والدین بدر رفتار و آزارگر اغلب جوان می‌باشند (مرکز ملی بهداشت روانی، ۱۹۹۷؛ بانکووسکی^۲، کارولالو^۳، ۱۹۸۶). برخلاف پژوهش‌های یاد شده در بررسی حاضر به دلیل فراوانی زیاد سوءرفتار توسط والدین ارتباط معنی‌داری در سنین مختلف دیده نشده است، بدین ترتیب فرضیه اول پژوهش رد شد. یکی از عوامل دیگری که مورد بررسی قرار گرفت میزان تحصیلات والدین بود. به‌طور کلی والدین آزارگر اغلب موارد جوان و دارای تحصیلات پایین می‌باشند (هامپتون و همکاران، ۱۹۹۳).

یافته‌های پژوهش حاضر بین سوءرفتار بدنی و میزان تحصیلات والدین ارتباط معنی‌داری را نشان داد، ولی به دلیل حجم بالای سوءرفتار عاطفی از سوی پدران و مادران با تحصیلات پایین، این ارتباط معنی‌دار نبود. از سوی دیگر بین شغل پدران و مادران و سوءرفتار بدنی ارتباط معنی‌داری وجود دارد. هامپتون و همکاران (۱۹۹۳) در بررسی‌های خود نشان دادند که بین عوامل فشارزای محیطی مانند مشکلات شغلی، بیکاری، فقر، فقدان بنیه مالی پدر و مادر و

کودک‌آزاری ارتباط وجود دارد و از سوی دیگر شاید بتوان دلیل معنی‌دار نبودن ارتباط شغل والدین با سوءرفتار عاطفی را حجم بالای موارد سوءرفتار عاطفی در تمام گروه‌های شغلی مورد بررسی دانست.

میلور^۴ (۱۹۸۱) بر این باور بود که هر چند سوءرفتار ممکن است در هر خانواده و در همه سطوح جامعه و وضعیت‌های اجتماعی و اقتصادی رخ دهد ولی رخداد آن براساس بررسی‌های انجام شده در طبقات پایین اجتماعی بیشتر است. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بین وضعیت مالی خانواده و شمار اعضای آن با سوءرفتار ارتباط معنی‌دار وجود دارد. چنین به نظر می‌رسد که شرایط پراسترس زندگی، مانند جمعیت زیاد، فقر و بی‌نویی، رفتار پرخاشگرانه را تداعی می‌نماید. بررسی‌هایی که در این زمینه انجام شده نشان می‌دهند، که والدین بدر رفتار و آزارگر دارای بچه‌های زیادی هستند (بلسکی، ۱۹۹۳؛ المر، ۱۹۹۸). به نظر می‌رسد توافق کلی در زمینه رابطه میان ترتیب تولد و کودک‌آزاری وجود ندارد. در دو بررسی بیشتر کودکانی که مورد کودک‌آزاری قرار گرفته‌اند بزرگترین یا دومین فرزند خانواده بوده‌اند (همان‌جا).

المر (۱۹۹۸) تفاوت آماری معنی‌داری را میان ترتیب تولد و بدر رفتاری گزارش نمود. شاید بتوان گفت که در خانواده‌های خشن و بدر رفتار با همه کودکان به‌طور نسبی بدر رفتاری می‌شود. همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد که بین وجود بیماری روانی و اعتیاد در افراد خانواده و سوءرفتار بدنی و عاطفی ارتباط معنی‌داری وجود دارد. یافته‌های به دست آمده در پژوهش حاضر با سایر بررسی‌های انجام شده در زمینه کودک‌آزاری بدنی و عاطفی هم‌خوانی دارد. کاپلان و سادوک (۱۹۹۵) بر این باورند که والدین روان‌پریش^۵ یا مبتلا به اختلال‌های شخصیت^۶ ممکن است کودکان خود را بد در نظر بگیرند یا اینکه تلاش کنند آن‌ها را

1- National Institute of Mental Health
2- Bankowski
3- Carolallo
4- Millor
5- psychotic
6- presonality disorders

سیاسگزاری

از همکاری صمیمانه کارکنان گروه بهداشت دانشگاه تهران و همچنین از صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف) به خاطر حمایت همه جانبه‌ای که از پژوهش داشته‌اند سپاسگزاری می‌شود.

منابع

اکبری، آزاده (۱۳۷۶). *کار کودکان*، همایش مسائل کودکان و نوجوانان ایران، معاونت امور فرهنگی و پیشگیری سازمان بهزیستی کشور، تهران: ۱۰ تا ۲۰ اسفند.

انوشه، آمنه (۱۳۷۴). *بررسی میزان آگاهی معلمان مدارس ابتدایی شهر تهران در مورد مفهوم سوء رفتار یا کودک و نشانه‌های تشخیصی آن*.

پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی ایران.

توفیقی، حسن (۱۳۷۴). *بررسی موارد کودک‌آزاری جنسی در تهران، مجله پزشکی قانونی*، سال دوم، شماره ۵، ۱۳-۱۲.

سلجوقی، فرشاد (۱۳۷۵) و برخی ریشه‌های شناخته‌شده کودک‌آزاری، *خبرنامه داخلی انجمن ملی حمایت از حقوق کودکان ایران*، شماره ۵، ۹-۷.

رشیدی فر، ناصر (۱۳۷۶). *رابطه عوامل جمعیت‌شناسی و ویژگی‌های شخصیتی کودکان با کودک‌آزاری و بی‌توجهی در گروهی از نوجوانان شهر اهر*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد انستیتو روانپزشکی تهران، دانشگاه علوم پزشکی ایران.

مرکز آمار ایران (۱۳۷۷). *سالنامه آماری کشور*، تهران: مرکز آمار ایران.
Bankowski, Z., & Carolallo, M. (1986). *Battered children and child abuse*. Berne: CLOMS. (p.p.14-20).

Belsky, J. (1980). Risk factor for behavior dysfunction. *Child Abuse and Neglect*, 15, 212-213.

Belsky, J. (1993). Child maltreatment. *American Psychologist*, 35, 650-655.

Belsky, J. (1995). Etiology of child maltreatment, A development ecological analysis, *Psychological Bulletin*. 114, 413-434.

به‌سوی دیوانگی بکشانند. بلسکی (۱۹۹۵) پس از بررسی ۱۶۰ خانواده دریافت که دو عامل انزوای اجتماعی و اعتیاد، سوء رفتار را نسبت به کودکان دامن می‌زنند. یافته دیگر پژوهش نشان داد که بین میزان معاشرت افراد خانواده با سوء رفتار جسمی و عاطفی ارتباط معنی‌دار وجود دارد. شواهد زیادی در مورد رابطه میان انزوای اجتماعی و روابط اجتماعی محدود با افزایش خطر بد رفتاری و بی‌توجهی نسبت به کودکان وجود دارد. به باور بلسکی (۱۹۹۵) گرچه این یافته‌ها در پژوهش‌ها همیشه تأیید نمی‌شود ولی این خانواده‌ها با دیگران تماس کمتری دارند و کمتر از خانواده اصلی و دیگر بستگان کمک دریافت می‌کنند.

بدین ترتیب سایر فرضیه‌های مورد پژوهش تأیید شد. یعنی بین وضعیت مالی خانواده، ترتیب تولد، بیماری روانی افراد خانواده، اعتیاد افراد خانواده و میزان معاشرت افراد خانواده با سوء رفتار بدنی و عاطفی ارتباط معنی‌دار وجود دارد. افزون بر عوامل یادشده به نظر می‌رسد برخی از عوامل فرهنگی نیز با کودک‌آزاری و بی‌توجهی در ارتباط است. برای نمونه در بیشتر نقاط کشور ما پدران و مادران و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش تنبیه بدنی کودکان را حق مسلم خود می‌دانند. با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود:

۱- تنظیم برنامه‌های آموزشی برای تغییر برخی باورهای نادرست و نگرش‌های منفی که به رشد کودکان آسیب می‌رساند، مانند تبعیض، تنبیه و تحمیل.

۲- برنامه‌ریزی برای آموزش به پدران و مادران در زمینه رفتار با کودکان و آشنایی آنان با حقوق کودک در مدارس.

۳- توجه بیشتر به نهاد خانواده، زنان و مادران و حمایت از آنان در موارد لازم و کمک به خانواده‌ها در انجام وظایفی که نسبت به کودکان به‌عهده دارند.

- Elmer,E.,&Herrenkohl,R.C.(1998).Risk factors for behavior dysfunction; The relative impact of maltreatments physical health problems,cognitive ability, and quality of parent-child interaction. *Child Abuse and Neglect*, 19, 191-203.
- Hampton,L.R.,Gullata,P.T.,Adams, R. G., & Petter H. E. (1993). *Family violence prevention and treatment*, London, SAGE Publication Inc. (p.p. 28-68).
- Hibburd,R.A.,Spence,C.,Tzenu,O.C.S, & Zollinger, T. (1992). Child abuse and mental health among adolescents in dependent care. *Journal of Adolescents Health*, 13, 121-127.
- Kempe,R.S., & Kempe,C.H.(1988). *Child abuse*, Harvard University. (p.p. 34-36).
- Kaplan,H. I.,& Sadock,B.J. (1995). *Comprehensive textbook of psychiatry*. Baltimore: Williams and Wilkins
- National Institute of Mental Health(1997).*Child abuse and neglect programs, practice and theory*. New York: National Institute of Mental Health. (p.p. 200-206).
- Millor,E.(1981). *Textbook of pediatrics (15th ed.)*. New York: W. B. Saunders Company.
- Nelson,E.W.,& Behrman,E.R.(1996).*Textbook of pediatrics*. New York: W.B.Saunders Company. (p.p. 104-110).
- Warner,J.E.,&Hansen,D. J. (1994). The identification and reporting of physical abuse by physicians: A review and implications for research,*Child Abuse and Neglect*, 14, 555-660.

